

ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΙΝΟΥ ΝΕΟΥ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΥΘΗΡΩΝ

(Πίν. 1-4 καὶ εἰκ. 1-13)

[Αἱ ἡμερολογιακαὶ σημειώσεις τοῦ Χρήστου Καρούζου, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Νέου τῶν Ἀντικυθήρων ἀρχίζουσιν κυρίως ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1953, δὲν ἀναφέρονται δὲ εἰς τὴν προηγηθεῖσαν ἐργασίαν τῆς διαλύσεως τοῦ χαλκίνου ἔργου. Εἶχε πραγματοποιηθῇ αὕτη προηγουμένως, κατὰ τὸ 1948 ἢ 1949, ἀφοῦ, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ παχέος στρώματος τοῦ κολοφωνίου, τοῦ καλύπτοντος κυρίως τὴν κοιλίαν, ὀλιγώτερον καὶ τὸ ἄλλο σῶμα τοῦ νέου, εἶχεν ἀποκαλυφθῇ ἢ διὰ μεταλλίνων πλακῶν, ἐξωτερικῶς προσαρμοσθεῖσων, συμπλήρωσις τῶν κενῶν. Ἡ παραμόρφωσις τῆς ἀρχαίας ὄψεως τῆς κοιλίας ἦτο φανερά, διὰ τοῦτο δὲν ἀπεικονίζετο ὁλόκληρον τὸ ἄγαλμα, ἀλλὰ μόνον ἡ κεφαλὴ του (SCHUCHHARDT, *Kunst der Griechen*, εἰκ. 311).

Ἡ πρώτη ἀπόπειρα προσαρμογῆς τῶν συντριμμάτων, μετὰ τὴν ἀνάσυρσίν των ἐκ τῆς θαλάσσης ἔγινεν ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Καλούδη, ἀργότερον ἢ ὅλη ἐργασία τῆς ὀριστικῆς ἐπανασυνδέσεώς των καὶ τῆς ἀνασυστάσεως τοῦ ἀγάλματος ἀνετέθη εἰς τὸν Γάλλον γλύπτην Alfred André, ὅστις ἐπεράτωσε τὸ ἔργον ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος, ἀπὸ 14 Αὐγούστου - 30 Σεβρίου 1902, ἄνευ δὲ συμπαραστάσεως ἀρχαιολόγων.

Ὁφείλεται εὐγνωμοσύνη εἰς τὸν Ἰω. Σβορώνον διὰ τὴν λεπτομερῆ ἐκθεσίαν του ὅλων τῶν φάσεων τῆς ἀνελεύσεως τοῦ ὅλου εὐρήματος ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης, βασιθεῖσαν ἐπὶ πλήθους ἄρθρων τοῦ καθημερινοῦ τύπου — ἐνδεικτικῶν τοῦ πραγματικοῦ ενδιαφέροντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῆς τότε ἑλληνικῆς κοινωνίας —, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν συντόμων ἐκθέσεων τῶν ἀρχαιολογικῶν ὑπαλλήλων (Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἑθνικὸν Μουσεῖον, σ. 1-14. Ἐκεῖ σ. 14 ἔ. ἱστοροῦνται καὶ αἱ σχετικαὶ μετὰ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ χαλκίνου νέου προσπάθειαι). Προηγῆθη τούτων ὁ χημικὸς καθαρισμὸς τοῦ ἀγάλματος «ἐνεκα τοῦ ὁποίου μετεβλήθη τὸ ἀρχικὸν χρῶμα τῆς ἐπιφανείας του, ἥτις διετηρεῖτο ἀρκούντως». Εἶχε κριθῇ τοῦτο ἀναγκαῖον «πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου τῆς κατιώσεως καὶ ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ πρὸ πάντων εἶχε σχηματισθῇ πολλὴ (sic) σκωρία, ἥτις ἔπρεπε πάντως νὰ ἀφαιρεθῇ διὰ χημικῶν οὐσιῶν» (ἀνώνυμος ἐκθεσις εἰς ΑΕ 1902, 10 ἔ.). Τὸν ἀναλαβόντα καὶ ἐκτελέσαντα τὸ 1901 τὴν ἐργασίαν ταύτην χημικὸν Ὁ(θ)ωνα Ρουσόπουλον μνημονεύει ὁ Σβορώνος, Ἑθν. Μουσ., σ. 15.

Εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τοῦ ἀρκετὰ αὐθαιρετήσαντος Α. André ἀξίζει ἐν τούτοις νὰ καταλογισθῇ ἡ τεχνικὴ τελειότης τοῦ ἐσωτερικοῦ μεταλλίνου σκελετοῦ, ὅστις διετηρήθη περίπου ὡς εἶχε καὶ εἰς τὴν τελευταίαν ἀνασύστασιν τοῦ ἀγάλματος τὸ 1953 (βλ. εἰκ. 6). Τὴν σημαντικωτέραν ἐκ τῶν αὐθαιρεσιῶν, τὴν ἐπικάλυψιν τοῦ κορμοῦ διὰ μεταλλίνων πλακῶν προέκρινε πιθανῶς ὁ Α. André διότι, ὡς ἔγινε φανερόν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Χρ. Καρούζου ἐκτεθειμένων ἐπιπόνων μεταπολεμικῶν προσπαθειῶν, αἱ δυσκολίαι τῆς προσαρμογῆς τῶν δύο κυρίων τμημάτων τοῦ ἀγάλματος — κορμοῦ μετὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ κάτω σώματος — θὰ ἀπῆλθον μακροχρόνιον προσπάθειαν καὶ συμβουλὰς ἀρχαιολόγων, αἵτινες, ἄγνωστον ἐκ ποίας αἰτίας, ἔλειψαν τότε δυστυχῶς.

Μετὰ τὴν διὰ μεταλλίνων πλακῶν κάλυψιν τῆς κοιλίας μοιραία ἦτο ἡ ἐπάλειψις ὅλου τοῦ ἔργου διὰ στρώματος κολοφωνίου, τὸ ὁποῖον ἔδωκε τὴν ἀπαράδεκτον μαύρην ὄψιν, τὴν στερουμένην πάσης λάμψεως. Τὸν καθαρισμὸν ἀπὸ τοῦ ἐπιπάγου τούτου ἐξετέλεσε κυρίως τὸ 1947/48 ὁ ἀρχιτεχνίτης τοῦ Ἑθν. Μουσείου Ἰω. Μπάκουλης (μόνον ὅσοι εἶδον τὰς λεκάνας μαύρης βενζίνης, αἵτι-

νες ἐχύνοντο κατὰ συχνὰ διαστήματα εἶναι εἰς θέσιν νὰ μαρτυρήσουν πόσον παχὺς ἦτο ὁ ἐπίπαγος ἐκεῖνος). Ἀργότερον τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας ἀνέθεσεν εἰς τὸν παλαίμαχον ἔμπειρον γλύπτην τῶν ἐλληνικῶν Μουσείων Ἀνδρέαν Παναγιωτάκη καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἀρχιτεχνίτην Ἰω. Μπάκουλην τὴν ἀνασύστασιν τοῦ χαλκίνου νέου. Ὁ γλύπτης τοῦ Ἑθν. Μουσείου Νικ. Περαντινός, καθὼς καὶ ὁ χειμῶνα τοῦ 1953 (ἀλλὰ καὶ πέραν αὐτοῦ), ὑπὸ δυσμενεστάτας συνθήκας, ἐντὸς ἐργαστηρίου παγεροῦ, καθ' ὅσον δὲν ἐλειτούργει τότε ἡ ὑποστᾶσα σημαντικὰς βλάβας κεντρικὴ θέρμανσις. Ἀπῆλθον, ἐξ ἄλλου, αἱ καθημεριναὶ πολύωροι αὗται προσπάθειαι ἐπίμονον ὀρθοστάσιαν, ἐντονον πνευματικὴν συγκέντρωσιν καὶ ἀδιάλειπτον παρατήρησιν, διότι ἦτο δυσχερεστάτη ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ πολυπλόκου ρυθμοῦ τῆς στάσεως τοῦ κλασσικοῦ ἔργου.

Ὁ Χρήστος Καρούζος, διευθυντὴς τότε τοῦ Ἑθνικοῦ Μουσείου, ὄχι μόνον ἦτο μονίμως παρὼν καὶ κατηύθυνε πᾶσαν ἐργασίαν, δαμάζων τὰς διαφωνίας τῶν καλλιτεχνῶν καὶ τεχνικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκράτει σχεδὸν καθημερινῶς τὰς ἡμερολογιακὰς σημειώσεις, αἵτινες διὰ τῶν πολυτίμων στοιχείων αὐτὰ προσφέρουν, ἀποκαλύπτουν μὲ ἀφήγησιν σχεδὸν δραματικὴν, πλὴν τῆς ἀντικειμενικότητός της, ὅλας τὰς ἀνυπερβλήτους δυσκολίας διὰ τὴν ἐπίτευξιν μιᾶς ἀληθῶς ἐπιστημονικῆς ἀνασυστάσεως τοῦ ἔργου. Κυριωτέρα ὅλων ἦτο ἡ προσαρμογὴ τοῦ σχεδὸν πλήρως ἀποκατασταθέντος κορμοῦ μετὰ τοῦ κάτω ἡμίσεος τοῦ σώματος. Ἡ ἐπαφὴ ἐγένετο εἰς ἓν μόνον μικρὸν σημεῖον, διὰ τοῦτο δὲν ἦτο εὐκόλουν νὰ ὑπερνηκθῇ ἡ διαφυγὴ, πλεῖσται δὲ δοκιμαὶ ἀπητήθησαν μέχρι τῆς τελικῆς ἐπιτυχίας, ἥτις, μετὰξὺ ἄλλων ἐξησφάλισε καὶ τὸ πραγματικὸν ἦθος τοῦ ἔργου.

Αἱ παρατιθέμεναι φωτογραφίαι φωτίζουν μερικὰς μόνον ἐκ τῶν φάσεων τοῦ ἀσυλλήπτου σήμερον μόχθου. Ὁ Νέος τῶν Ἀντικυθήρων (Πάρις ἢ Περσεύς;) ἴσταται τέλος, γενναῖος, θεϊκός, ὥπως τὸν ἐπλασεν ὁ δημιουργός του, μὲ τὴν ζυγισμένην, ρυθμικὴν στάσιν, ἥτις εἶναι τὸ κορύφωμα μελετῶν πολλῶν γενεῶν χαλκοπλαστῶν, ἰδίως τῶν ἐργαστηρίων τῆς Πελοποννήσου, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς μάλιστα τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ.

Παρ' ὅλην τὴν διὰ πλακῶν ἐπικάλυψιν τῆς κοιλίας τοῦ χαλκίνου ἔργου ὑπὸ τοῦ André καὶ τὰς ἄλλας ἐπεμβάσεις του, δίκαιον εἶναι νὰ τοῦ ἀναγνωρισθῇ ὅτι, προφανῶς ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸ ἀρχαῖον δημιούργημα, δὲν τὸ ἐβλάψεν οὐσιαστικῶς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κατέστησε δυνατὴν τὴν ἀπαραίτητον ἀποκόλλησίν του.

Γίνεται τοῦτο φανερώτερον ἂν συγκριθῇ ἡ τεχνικὴ του μὲ τὴν ἐφαρμοσθεῖσαν ὀλίγον παλαιότερον εἰς ἄλλο θρυμματισμένον χάλκινον ἔργον, τὸν «Ἀποξυόμενον» τῆς Ἐφέσου εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Βιέννης (LIPOLD, Pl. 218, πίν. 98, 3. SCHEFOLD, Propyläenkunstgesch., εἰκ. 114, σ. 193 (R. LULLIES)). Εἰς τὴν πρόθυμον μεσολάβησιν τοῦ Gerhard Schmidt ὀφείλω ἐκτενὴ περιγραφὴν τῆς καταστάσεώς του ἐκ μέρους τοῦ μελετήσαντος τὸ ἔργον τοῦτο Andreas Linfert. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ τελευταίου εἶναι πλέον ἀδύνατος ἡ διάλυσις τοῦ Ἀποξυόμενου τῆς Ἐφέσου, ὅχι μόνον διότι «τὰ θραύσματα εἶναι ἐσωτερικῶς συνδεδεμένα διὰ μεταλλίνων ράβδων. Τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ τὸ ὅλον ἐσώθη τεμαχισμένον ἐχρειάσθη — ἢ ἐνομίσθη ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον — νὰ χυθῇ καθ' ὅλοκληρίαν (ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς) μὲ τσιμέντον. Ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς τοῦ ἐκ τσιμέντου πυρῆνος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξακριβωθοῦν τὰ σημεῖα ἐπαφῆς (ἵνα διαλυθῇ τὸ ἄγαλμα)». Πᾶσα ἐργασία ἀποσυνθέσεώς του, πρὸ τῆς ἀναγκαίας νέας ἀνασυστάσεως, εἶναι φρονιμώτερον — πιστεύει ὁ Andreas Linfert — νὰ ἀναβληθῇ ἐν ἀναμονῇ τελειοποιήσεως τῶν τεχνικῶν μέσων.

Τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἀποξυόμενου ἐκ 234 τεμαχίων ἀνέλαβε καὶ ἐξετέλεσεν εἰς τὴν Βιέννην ἐντὸς ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους ὁ γλύπτης Wilhelm Sturm jun(ior)¹. Εἰς τὸν ἴδιον ἐπροτάθη τὸ 1901 ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς ὑπηρεσίας νὰ ἀναλάβῃ καὶ τοῦ Νέου τῶν Ἀντικυθήρων τὴν ἀποκατάστασιν· μὴ δυνάμενος νὰ ἀπουσιάσῃ, ὥς εἶπεν, ἐπὶ ἐξάμηνον (ὅσον διάστημα ὑπελόγιζεν ὅτι ἀπαιτεῖτο διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην) ἐκ Βιέννης, ἐζήτησε νὰ μεταφερθοῦν ἐκεῖ τὰ τμήματα τοῦ ἀγάλματος (ΣΒΟΡΩΝΟΥ,

¹ BENNDORF, Forschungen in Ephesos, I, 186 ε.

Ἐθν. Μουσ. 15 καὶ Das Athener Nat. Museum, σ. 15, ὅπου ὁμοῦς δὲν ἀναφέρεται ὁ Wilhelm Sturm ὡς jun(ior), ὅπως ὑπὸ τοῦ BENNDORF βλ. ἐδῶ σ. 60, σημ. 1), τοῦτο ὁμοῦς δὲν ἔγινεν ἀποδεκτόν. Διὰ τῆς προσλήψεως ὅχι τοῦ καλλιτέχνου τούτου, ἀλλὰ τοῦ Α. André, ὅστις ἐφήρμοσεν ἄλλην, ὀλιγώτερον ἐπικινδύνως ριζικὴν μέθοδον, κατέστη δυνατὴ μετὰ ἡμῶν αἰῶνα ἢ ἐπὶ νέων ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν κριτηρίων ἀναπροσαρμογὴ του.

Τὸ κέρδος ἐκ τῆς πραγματοποιηθείσης ἀνασυστάσεως εἶναι φανερώτερον ἐὰν συγκριθοῦν παλαιὰ ὄψεις τοῦ ἀγάλματος μὲ τὰς φωτογραφίας τὰς φιλοτεχνηθείσας μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν (πίν. 1-4). Ἰδιαιτέρως εὐφρόσυνος εἶναι, ἐκτὸς τῆς λάμπσεως τοῦ χαλκοῦ, ἡ ὄψις τοῦ κορμοῦ, ὅστις ἐπὶ τέλους ἀπεκάλυψεν ὅλην τὴν μελωδίαν τοῦ πλαστικοῦ του πλούτου, ὅχι ὀλιγώτερον κέρδος εἶναι ἡ νέα δύναμις τῆς κεφαλῆς. Οἱ βόστρυχοι τῆς κόμης, ἐπιμελῶς καθαρισθέντες, ἔγιναν ἀσυγκρίτως ὡραιότεροι, τὸ πρόσωπον ἀπέκτησεν ἐπὶ τέλους ἔκφρασιν, τὸ βλέμμα κατεύθυνσιν καὶ φῶς. Ἡ παλαιὰ θαμπὴ ὄψις τοῦ μετάλλου, ἡ ἀτονία τῆς ἐκφράσεως καὶ τοῦ βλέμματος, τὰ ὀλιγώτερον σαρκώδη χεῖλη εἶναι ἔκδηλα εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ SCHUCHHARDT, ἔ. ἀ. εἰκ. 311, ἰδίως ἂν συγκριθῇ αὕτη μὲ τὰς ἐδῶ δημοσιευόμενας (πρβ. καὶ τὸ ὅλον ἄγαλμα, ἐκ παλαιᾶς φωτογραφίας, ἐδῶ εἰκ. 13).

Τὰ σχέδια τὰ δεικνύοντα τὴν ἀρχαίαν τεχνικὴν τῆς ἐνθέσεως τῶν χειλέων καὶ τῶν δodontων (εἰκ. 1-2) ἐξεπονήθησαν ὑπὸ τοῦ πολλαπλῶς προικισμένου, προῶς καὶ τραγικῶς θανόντος χημικοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Βασίλ. Ζήση. Προῶς ἐξέλιπεν ἐπίσης, ὑπερβολικῶς καταπονηθεὶς ἐκ τῶν πολλαπλῶν καὶ ἐντόνων ἐργασιῶν ἀποκαταστάσεως τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, καὶ ὁ ἐξαίρετος, φιλότιμος καὶ ἱκανώτατος ἀρχιτεχνίτης Ἰω. Μπάκουλης.

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς δαπάνης τῆς πολυμήνου ἐργασίας, ἥτις, κατὰ τὰ εἰσέτι δύσκολα ἐκεῖνα μεταπολεμικὰ ἔτη θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιχορηγηθῇ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ἀνέλαβε πατριωτικῶς ὁ Ἕλλην ὁμογενὴς κ. Ἰω. Λαγόνικος.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰω. Μπάκουλη συνετελέσθη εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ὁ καθαρισμὸς καὶ τὸ στήσιμον ἑνὸς ἀπροόπτου εὐρήματος, τοῦ μοναδικοῦ χαλκίνου ἔργου παλαιότερας ἐποχῆς, τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πειραιῶς. Ὁ νεώτερος, ὥριμος ὁμοῦς ἀπὸ μακροῦ, ἀρχιτεχνίτης Χρῆστος Χατζηλιού, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετέθη ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου, εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ δυσκολώτατα προβλήματα ἄλλης φύσεως. Ἐν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων καὶ πρωτευόντων ἦτο πῶς θὰ ἐπετυγχάνετο, πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ χαλκοῦ, ἡ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ προσεκτικὴ ἀπομάκρυνσις τοῦ πηλίνου ἀρχαίου πυρήνος, ὅστις εἶχε πλήρως διατηρηθῇ. Κατωρθώθη τοῦτο μόνον μετὰ ἀληθῶς ἀσύγκριτον πολύμηνον προσπάθειαν ὑπὸ τοῦ Χρ. Χατζηλιού, ἥτις προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἐπισκεφθέντος τὸ ἐργαστήριον διεθνoῦς φήμης χύτου χαλκίνων ἀγαλμάτων, τοῦ Φλωρεντινοῦ Κου Bearzi. Ἐτι δυσκολωτέρα ἦτο ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἐσωτερικοῦ σκελετοῦ, διότι, ὅπως καὶ τοῦ πυρήνος ἡ προσεκτικὴ ἀπομάκρυνσις, ἔπρεπε καὶ αὕτη νὰ γίνῃ διὰ τοῦ μοναδικοῦ προσφερομένου κενοῦ τοῦ ἑνὸς ἀποκεκομμένου σκέλους. Οὕτω ἦτο ἀναγκαῖα ἐκάστοτε ἡ δι' ὀβελοῦ βυθομέτρησις τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου, ὅστις ἦτο μόνον διὰ ἡλεκτρικοῦ λαμπτήρος καὶ ἐν μέρει μόνον ὁρατός. Μόνον κατόπιν ἐπανελημμένων, πολυμήνων τοιοῦτων δοκιμῶν κατώρθωσεν ὁ Χρῆστος Χατζηλιού, διαθέντων, πλὴν τῶν τεχνικῶν ἱκανοτήτων, φυσικὴν εὐαισθησίαν καὶ πίστιν εἰς τὸ ἔργον του νὰ ἐκτελέσῃ τὸν ἐσωτερικὸν σκελετόν, νὰ κατασκευάσῃ πλῆθος «βίδες» διαφόρων μεγεθῶν, ἵνα τελικῶς καταστῇ δυνατὸν τὸ στήσιμον τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐντελῶς ἀτομικόν του ἔργον ἦτο καὶ ἡ κατασκευὴ εἰδικοῦ κλιβάνου, ὅπου, μετὰ τὸ ἐντὸς μεγάλης δεξαμενῆς πολύμηνον λουτρὸν τοῦ χαλκίνου ἔργου, ἔγινεν ἡ ἀπορρόφησις πάσης ὑγρασίας ἐπικινδύνου διὰ τὸ ἀρχαῖον μέταλλον.

Ἡ σοβαρὰ μέθοδος ἥτις ἐφηρμόσθη εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ νέου τῶν Ἀντικυθήρων, ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτοθυσία τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἐδημιούργησαν παράδοσιν, ἥτις ἔδωκε νέους καρποὺς εἰς τὸ ἀνακῦψαν τεράστιον ἔργον τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀρχαιότερου γνωστοῦ χυτοῦ μεγάλου χαλκίνου ἀγάλματος, τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πειραιῶς. Καλὰ ἀπεικονίσεις τοῦ Νέου τῶν Ἀντικυθήρων εἰς μεταπολεμικὰ ἔργα: LULLIES - HIRMER, Griech. Plastik, εἰκ. 218-220. BOARDMAN - DÖRIG - FUCHS - HIRMER, Griech. Kunst, πίν. 234, a-b. Ἐρμηνείαν του ὡς Ἡρακλέους ὑποστηρίζει τελευταῖον ὁ CHAMOUX, Rev. Arch. 1968, 161 ἐκ. Σ. Κ.]

ΠΡΟΧΕΙΡΟΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ
ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΕΠΙΔΙΟΡΘΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΥΘΗΡΩΝ (1953)¹

Πρὸ Ἰανουαρίου (ἐπιστροφή Ἰω. Μπάκουλη ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν)²: πλὴν παλαιότερων παρατηρήσεων (καλύψεως ἀρχαίου γλουτοῦ διὰ μολύβδου ὑπὸ τοῦ Ἀντρέ κ.τ.τ.) ὁ Ἀ. Παναγιωτάκης μοῦ ὑποδεικνύει τὸ ἀσφαλὲς σημεῖον ἐπαφῆς τῶν τεμαχίων περὶ τὴν γραμμὴν τῆς σπονδυλικῆς στήλης πρὸς τὸν κόκκυγα καὶ πρὸς τὸν ἀριστερὸν γλουτόν, δι' ὧν ἀποκαθίσταται ἀσφαλὲς συνέχεια καὶ τὸ ὕψος τοῦ ἀγάλματος (ὅπως ἀλλοία ἢ συγκόλλησις τοῦ Ἀντρέ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἐκμαγεῖον· ἢ ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ γλουτοῦ ἢ ὁσφύος πρὸς τὴν σπονδυλικὴν στήλην συνέχεια ἐξασφαλίζεται καὶ δι' ἀρχαίου «πριτσινώματος»).

Ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου καὶ ἐντεῦθεν ὁ Μπάκουλης ἀνακαλύπτει τεμάχιον τῆς κοιλίας κατὰ τὸν Ἀντρέ, τὸ ὁποῖον πράγματι ἀνήκει εἰς τὸ στήθος, β) δύο τεμάχια κατὰ τὴν κοιλίαν ὑπὸ τὸν ὀμφαλὸν κολλημένα ἀπὸ τὸν Ἀντρέ εἰς ἀντίστροφον καθ' ὕψος θέσιν (*sens dessus-dessous*), γ) δύο τεμάχια λιμαρισμένα ἀπὸ τὸν Ἀντρέ καὶ δίδοντα οὕτω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι κολλοῦν μετὰ τῶν, πρᾶγμα ὅπερ δὲν συμβαίνει εἰς τὴν πραγματικότητα διότι τὸ μὲν ἔν ἐξ αὐτῶν ἀνήκει εἰς - - - - (ἐλλείπει ἢ λέξις), τοῦ δὲ ἄλλου δὲν εὐρέθη ἀκόμη ἡ θέσις.

Δευτέρα 2 Φεβρουαρίου. Ὁ Ζήσης μοῦ καταγγέλλει προφορικῶς τὰ γνωστά, ἐξετάζω πρῶτον μόνος, εἶτα μετὰ τοῦ Ζήση τὸ ἄγαλμα. Εἰς τὸ μέρος (κατὰ τὸν ἀριστερὸν γλουτόν) ὅπου ὁ Ζήσης κατήγγειλεν ὅτι οἱ Παναγιωτάκης - Μπάκουλης ἔθραυσαν τεμάχια καὶ ὅπου ἐσωτερικῶς ὁ Μπάκουλης μοῦ εἶπεν ὅτι ἀφῆρεσε τὰ καλὰ τοῦ Ἀντρέ, ὁ Ζήσης μοῦ λέγει δις ὅχι καλὰ, ἀλλὰ μολύβια. Δίδω εἰς τὸν Ζήσην τὴν ἐντολὴν νὰ μοῦ ὑποβάλῃ γραπτὴν ἀναφοράν.

Τετάρτη 4 Φεβρουαρίου. Ὁ Ζήσης μοῦ ὑποβάλλει τὴν γραπτὴν τοῦ ἀναφοράν.

Πέμπτη 5 Φεβρουαρίου. Καλῶ καὶ τὸν Περαντινὸν νὰ ὑποβάλῃ γραπτὴν ἀναφοράν.

Παρασκευή 6 Φεβρουαρίου. Καλῶ καὶ τὸν Μπάκουλην νὰ ὑποβάλῃ γραπτὴν ἀναφοράν.

Σάββατον 7 Φεβρουαρίου. Καλῶ καὶ τὸν Χατζηλιού νὰ ὑποβάλῃ γραπτὴν ἀναφοράν.

Τρίτη 10 Φεβρουαρίου. Ἐξετάζω τὸ ἄγαλμα καὶ βλέπω ὅτι ὅταν σταθῇ ὀρθιον ὅπως εἶναι τώρα, ὁ ἄνω κορμὸς εἰς τὰ δεξιὰ του δημιουργεῖ δυσκόλως γεφυρούμενον χάσμα πρὸς τὸν δεξιὸν μηρόν. Ὁ Παναγιωτάκης τὸ ἀποδίδει εἰς τὴν προφανῶς κακὴν συγκόλλησιν τοῦ ἄνω τμήματος τοῦ μηροῦ καὶ προτείνει τὴν διάλυσίν του. Ὁ Περαντινὸς παρουσίᾳ καὶ τοῦ Παναγιωτάκη καὶ Μπάκουλη, ἐπιβεβαιώνει ὅτι αὕτη εἶναι ἡ αἰτία καὶ ὅτι τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ μηροῦ πρέπει νὰ διαλυθῇ. Δίδω ἐντολὴν νὰ μὴ πειραχθῇ τίποτε καὶ νὰ στερεωθῇ ὁλόκληρον τὸ ἄγαλμα προχείρως, ὅπως εἶναι διὰ νὰ φωτογραφηθῇ αὐριον.

Τετάρτη 11 Φεβρουαρίου. Ἐτοιμάζομεν τὰ τῆς φωτογραφίσεως, πρὸ ἀφίξεως τοῦ Παναγιωτάκη. Παρουσία τῶν Περαντινοῦ καὶ Μπάκουλη παρατηρῶ, *μόνος μου*

¹ Ὁ τίτλος εἶναι τοῦ Χρ. Καρούζου.

² Εἶχε κληθῇ εἰς Ἑλβετίαν ὅπως ἀναλάβῃ τὴν τε-

χνικὴν ἐπεξεργασίαν σημαντικῆς ἰδιωτικῆς συλλογῆς ἀρχαίων μικροτεχνημάτων.

χωρὶς νὰ μοῦ τὸ ὑποδείξῃ κανεὶς¹, σημείον εἰς τὴν συγκόλλησιν τοῦ τμήματος ἐκείνου τοῦ μηροῦ ὅπου τὰ περιγράμματα τῆς ἀρχαίας θραύσεως δὲν ἀνταποκρίνονται μεταξύ των, μία ἐπὶ πλέον ἀπόδειξις τῆς κακῆς θέσεως τοῦ τμήματος ἐκείνου τοῦ μηροῦ καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς μετατοπίσεώς του. Φωτογραφοῦμεν τὸν Ἔφηβον ὡς ἔχει διὰ νὰ φαίνεται τὸ γεννώμενον κατὰ τὴν ὁσφὺν χάσμα καὶ ἡ στάσις τῶν ποδῶν. Δίδω ἐντολὴν νὰ μὴ διαλυθῇ ἀκόμη ὁ μηρός, διὰ νὰ φωτογραφήσω αὐριον τὸν μηρὸν εἰδικώτερον.

Παρασκευὴ 12 Φεβρουαρίου. Φωτογραφοῦμεν τὸ κακῶς συγκεκολλημένον τμήμα τοῦ δεξιοῦ μηροῦ τρίς, ἵνα φαίνεται καὶ τὸ ἀμβλείαν γωνίαν σχηματίζον ἐξωτερικὸν περιγράμμα τοῦ μηροῦ καὶ αἱ κακῶς ἐπ' ἀλλήλων ἐφαρμοζόμεναι γραμμαὶ θραύσεως τῶν τεμαχίων. Προβαίνομεν μετὰ τὴν φωτογράφησιν εἰς τὸ ξήλωμα τοῦ κακῶς συγκεκολλημένου τεμαχίου τοῦ δεξιοῦ μηροῦ. Μετρῶ ἐπὶ τοῦ ἀποκολληθέντος τεμαχίου 15 ὁπάζ, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ André διὰ τὴν συγκόλλησιν του.

Σάββατον 14 Φεβρουαρίου. Φωτογραφοῦμεν τὸ πέλμα τοῦ δεξιοῦ ποδὸς (ὅπως προχθὲς τοῦ ἀριστεροῦ) διὰ νὰ φαίνεται ἡ ἀρχαία «ἀναθύρωσις», δι' ἧς ἐπάτει τὸ ἄγαλμα ἐπὶ τῆς βάσεως. Ἐπίσης τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ δεξιοῦ μηροῦ, χάριν δύο ἀρχαίων «ραφῶν».

Τετάρτη 18 Φεβρουαρίου. Ἡ ἐργασία εἰς τὸν Ἔφηβον προχωρεῖ κανονικῶς. Λαμβάνομεν ἐκμαγεῖον τῆς ράχεως τοῦ Ἐφήβου ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῆς ὁσφύος.

Παρασκευὴ 20 Φεβρουαρίου. Ὁ Μπάκουλης μοῦ ἀνακοινώνει ὅτι τεμάχια περὶ τὸν τραχήλον τοῦ ἐφήβου καὶ τὴν ἀριστερὰν ὠμοπλάτην, μολονότι προσαρμοζόμενα πρὸς ἀλληλα εἰς τὰς ἐπιφανείας τῆς θραύσεως, ἔχουν ὁμως κολληθῇ ἔτσι ὥστε ἀφήνουν σήμερον κενὰ μεταξύ των, ἂν δὲν τὰ κολλήσωμεν, τὸ τελευταῖον αὐτῶν πρὸς τὰ ἄνω «καβαλλικεύει» τὸ ἀρχαῖον τεμάχιον τοῦ τραχήλου. Ἐν ἓκ τῶν τεμαχίων εἶναι καὶ ἰσχυρῶς λιμαρισμένον. Τὰ ἄνω ἐπιβεβαιοῖ ἐρωτώμενος ὑπ' ἐμοῦ ὁ Περαντινὸς παρουσία ὅλων καὶ τοῦ τυχαίως εὐρεθέντος ἐν τῷ Μουσείῳ κ. Μηλιάδῃ. Ἐπιβεβαιώνει ἐπίσης ὅτι ὅταν τὰ τεμάχια πᾶνε εἰς τὴν θέσιν των ὁ ἀριστερὸς ὤμος θὰ πέσῃ καὶ θὰ πάῃ πρὸς τὰ μέσα, ὅπως καὶ πρέπει καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ἀποκολληθῇ τὸ ἄνω ἀρι-

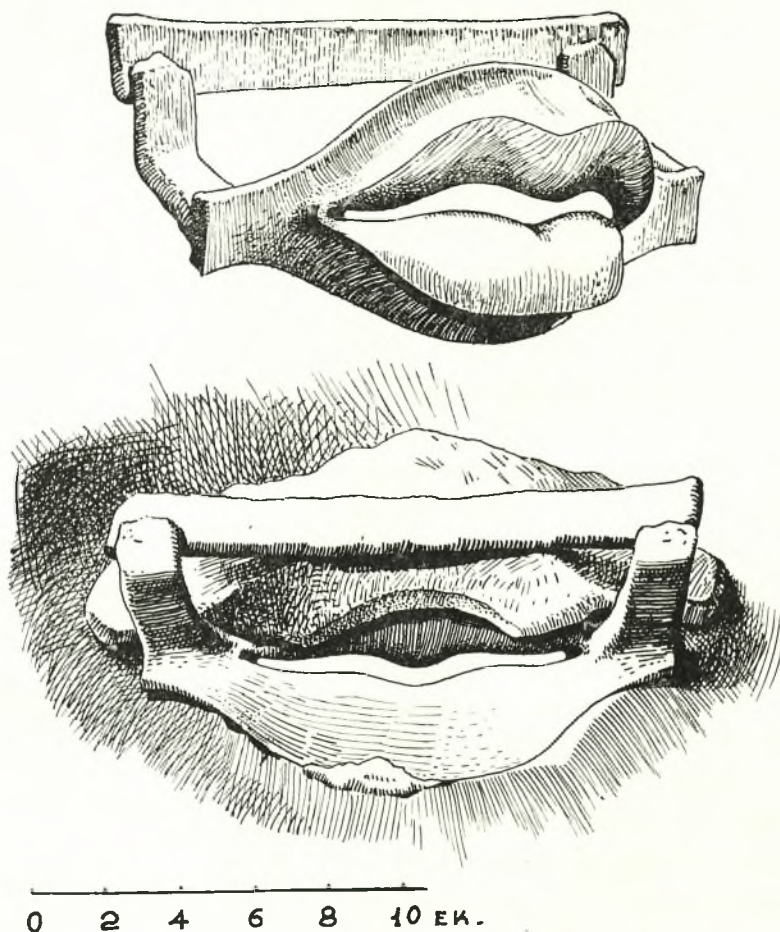

Εἰκ. 1. Διαμήκης τομὴ κατὰ τὸν κεντρικὸν ἄξονα τοῦ προσώπου.
(Κατὰ σχέδιον Βασ. Ζήση)

1 Ἡ ὑπογράμμισις εἰς τὸ χειρόγραφον.

στερόν τμήμα τοῦ κορμοῦ ἀπὸ τοῦ στήθους. Ἀποφασίζεται νὰ γίνη αὖριον ἡ ἀποκόλλησις.

Δευτέρα 23 Φεβρουαρίου. Ἡ ἀποκόλλησις ἐγένεν ὁμαλῶς τὸ Σάββατον. Ὁ Μπάκουλης μοῦ ἐπιδεικνύει καὶ ἔμπροσθεν τεμάχια ἄσχημα κολλημένα κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὰ ὀπίσθεν εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀγώμεθα πάλιν εἰς τὸ νὰ «καβαλλήσῃ» τὸ

Εἰκ. 2. Ὦνω: Τὸ χάλκινον σύστημα τῶν χειλέων μεμονωμένον.

Κάτω: Ὦνωσις τοῦ συστήματος τῶν χειλέων ἐκ τῶν ἔσω.

(Κατὰ σχέδιον Βασ. Ζήση)

ἐν ἀρχαῖον κομμάτι τὸ ἄλλο. Ἐπίσης προτείνει ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ στήθους, ὅπου ρωγμὴ ἐπικίνδυνος, ἐσωτερικὴν στερέωσιν διὰ νέων ὀπῶν, εἰς ὃ ἀντιτίθεται ὁ Περαντινὸς ὡς περιττόν, συμφωνεῖ ὅμως καὶ τὸ συνιστᾷ ὁ Ζήσης συνεπεῖα τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ χαλκοῦ. Γίνονται ἡ νέα στερέωσις καὶ συγκράτησις τῆς ρωγμῆς.

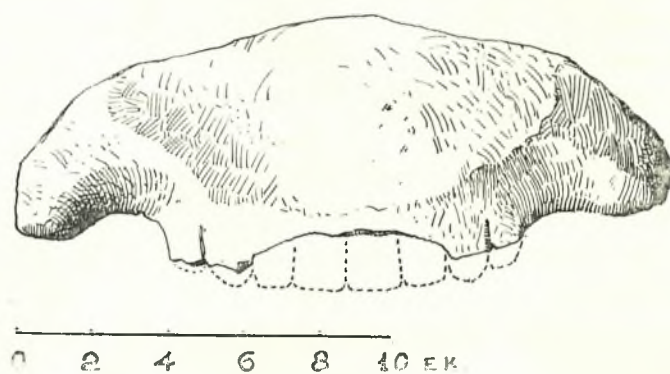
Παρασκευὴ 20 Μαρτίου. Καθ' ὅλας τὰς παρελθούσας ἡμέρας ἐγένεν ὁμαλῶς ἡ ἀποκόλλησις καὶ ἡ ἀνακόλλησις τῶν κακῶς προσηρμοσμένων τεμαχίων τῆς ὁμοπλάτης καὶ τοῦ στήθους καὶ ἡ ἐκ νέου σύνδεσις τοῦ ὅλου ἄνω κορμοῦ, ἡ ὁποία γενικῶς ὁμολογεῖται ὑπὸ ὅλων καὶ τοῦ Περαντινοῦ ὡς ἐπιτυχὴς καὶ ὡς βελτιώσασα σημαντικῶς ὅλην

τὴν στάσιν τοῦ κορμοῦ. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν παρελθούσαν ἐβδομάδα, ὅτε δοκιμάζεται νὰ τοποθετηθῇ ἐπὶ τοῦ οὕτω συντεθέντος κορμοῦ ἡ κεφαλή, ἐμφανίζεται ποιά τις ἀσυμφωνία μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ ἐμπροσθίου ἄνω μέρους τοῦ στήθους, πάλιν δηλαδὴ ἓνα «καβαλλίκεμα». Ὁ Μπάκουλης θέλει νὰ διορθωθῇ τοῦτο ἀμέσως δι' ἐλαφροῦ ἀνοίγματος τοῦ δεξιοῦ ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ τμήματος τοῦ στήθους, ὁ Παναγιωτάκης προτείνει ἀναβολὴν τῆς διορθώσεως ταύτης μέχρις ὅτου δοκιμάσωμεν καὶ ἐπιτύχωμεν καλὴν σύνδεσιν τοῦ ὅλου ἄνω κορμοῦ μὲ τὰ σκέλη. Πάντως ὅλοι ἀδυνατοῦν νὰ ἐξηγήσουν τὴν αἰτίαν τοῦ «καβαλλίκεματος» αὐτοῦ. — Ὁ Μπάκουλης μοῦ ἀνεκοίνωσε χθές, ὅτι δοκιμάσας τὴν σχέσιν τοῦ ἄνω κορμοῦ μὲ τὰ σκέλη τὴν εὗρε ἔτι τώρα πολὺ καλὴν. Ἐπιφυλάσσομαι νὰ τὴν δοκιμάσωμεν ὅλοι μαζί σήμερον. Γεννᾶται πάλιν τὸ ζήτημα τῆς ὀρθῆς θέσεως τῶν πελμάτων ἐπὶ τῆς βάσεως. Τὸ ἀριστερὸν πέλμα δὲν πατᾷ καλὰ εἰς ὅσα σημεῖα πρέπει κατὰ τὴν ἀρχαίαν «ἀναθύρωσιν». Ὁ Μπάκουλης τὰ ἀποδίδει καὶ εἰς τὴν λοξὴν κατεύθυνσιν τῆς ὀρειχαλκίνης ράβδου, τῆς στερεωτικῆς. Ὁ Παναγιωτάκης τὸ ἀποδέχεται ὥς ἐνδεχόμενον συναίτιον καὶ ἀποφασίζεται νὰ ξεκολληθῇ αὕτη καὶ νὰ κολληθῇ καλὰ κατ' ὀρθὴν γωνίαν μὲ τὴν βάσιν. Γίνεται ἡ τῆξις τοῦ μολύβδου μὲ καμινέτο πετρελαίου. Ἐρωτῶ τὸν Ζήσην ἂν ἡ φωτιὰ ἢ ἰσχυρὰ πρὸς τῆξιν τοῦ μολύβδου πορεῖ νὰ βλάβῃ καὶ τὸν παρακείμενον ἀρχαῖον χαλκόν, μοῦ ἀπαντᾷ ἀρνητικῶς.

— Λεπτομέρεια τῶν συζητήσεων χαρακτηριστικὴ ἢ στηρικτικὴ μπρούτζινη ράβδος προσετέθη εἰς τὴν σιδηρᾶν τοῦ André τὸ 1947/8 ἢ 49, ὅτε μετὰ πρότασιν τοῦ Παναγιωτάκη καὶ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συμβουλίου περὶ ἐπιδιορθώσεως τοῦ ἀγάλματος ἔγινε καὶ ὁ καθαρισμὸς του.

Σάββατον 21 Μαρτίου. Ἐξετάζω σήμερον μαζί μὲ τὸν Μπάκουλην καὶ τὸν Περαντινόν, πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Παναγιωτάκη, τὸν ἀριστερὸν πόδα προκειμένου νὰ προβῶμεν τὴν Δευτέραν εἰς τὴν δι' ὀξυγόνου κάμψιν (εἰς ὀρθὴν γωνίαν) τῆς στηρικτικῆς μπρούτζινης ράβδου. Διὰ νὰ ἐξακριβώσωμεν ἂν τὸ λύγισμα αὐτὸ μέλλῃ νὰ δώσῃ εἰς τὸν πόδα καλῦτερον πάτημα διὰ τῆς «ἀναθυρώσεως» ἐπὶ τῆς πλακὸς τῆς βάσεως δοκιμάζομεν πρῶτον διὰ τεμαχίου ὀριζοντίου ἰσοπάχου σανίδος. Φαίνεται ὅτι πραγματικὸν πάτημα μποροῦμε νὰ ἐπιτύχωμεν μόνον εἰς τὸ ζήτημα τῆς «ἀναθυρώσεως», τὸ ὅπισθεν τῶν δακτύλων (ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς ρίζης τοῦ μεγάλου δακτύλου μέχρι τοῦ χωρίσματος τοῦ τετάρτου πρὸς τὸν μικρόν), ὅχι ὅμως καὶ ἐπὶ τοῦ τμήματος τοῦ πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ πέλματος. Μέχρις ὅτου ἔλθῃ καὶ ὁ Παναγιωτάκης παραγγέλλω εἰς τὸν Μπάκουλην νὰ καθαρίσῃ τὴν ἐφέτος ὑπὸ τοῦ Παναγιωτάκη γενομένην συγκόλλησιν τῆς κνήμης (τὴν κατηγορηθεῖσαν ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν Ζήση-Περαντινοῦ) ἀπὸ τοῦ ἐν μέρει καλύπτοντος αὐτὴν μολύβδου ἵνα φανοῦν καθαρώτεροι αἱ ἀρχαῖαι ἐπιφάνειαι, ὅπερ καὶ ἀρχίζει νὰ κάμῃ ὁ Μπάκουλης. Ἀφικθέντος ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τοῦ Παναγιωτάκη συνεχίζομεν τὴν δοκιμὴν ἐπαφῆς «ἀναθυρώσεως» καὶ σανίδος, ἀποδεικνύεται δὲ ὅτι, ὅπως φέρεται σήμερον λοξὰ ἢ στηρικτικὴ μπρούτζινη ράβδος, ὅταν σφίγγωμεν πίσω πρὸς τὴν πτέρναν τὴν βίδα, ἡ σανὶς ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν «ἀναθύρωσιν» καὶ μετακινεῖται ἢ ἐπαφῇ. Ἀποδεικνύεται λοιπὸν ἡ ἀνάγκη τῆς δι' ὀξυγόνου ὀρθογωνίσεως τῆς ράβδου, ἢ ὅποια θὰ γίνῃ τὴν Δευτέραν. Τοῦτο ἀποδέχεται καὶ ὁ Μπάκουλης (ὁ ὅποιος, σημειωτέον, πρῶτος μοῦ ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην τῆς ὀρθογωνίσεως) καὶ

ὁ Περαντινός, ἂν καὶ ὁ τελευταῖος ἐπιμένει πάντοτε περισσότερον ἐπὶ τῆς κακῆς συγκολλήσεως τῆς κνήμης, εἰς τὴν ὁποίαν κυρίως ἀποδίδει τὴν «κακὴν» στάσιν τοῦ ὅλου ἀριστεροῦ ποδός (περὶ τοῦ ὁποίου λέγει ὅτι φεύγει πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ ἔξω). Παρουσία τοῦ Παναγιωτάκη συνεχίζεται ὁ καθαρισμὸς τῆς συγκολλήσεως ἀπὸ τοῦ μολύβδου, παρουσιάζεται δὲ πράγματι ὅτι εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὰ μέρη τῆς τεθραυσμένης κνήμης προσαρμόζονται μὲν καλῶς κατὰ θραῦσιν καὶ κατ' ἐπιφάνειαν εἰς τὸ ἔμπρὸς καὶ πρὸς τὰ μέσα τμήμα, ἀφήνουν ὅμως μικρὸν χάσμα μεταξύ των εἰς τὸ πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἔξω τμήμα ὅπου μάλιστα ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀνωτέρου κομματιοῦ εὐρίσκεται βαθύτερον τοῦ κατωτέρου. Τοῦτο εἶναι βεβαίως περιέργον, ὃ δὲ Παναγιωτάκης ἀποδίδει τὴν διαφορὰν εἰς τὴν φθορὰν τῆς ἐπιφανείας τοῦ χαλκοῦ, οἱ Περαντινὸς ὅμως καὶ Μπά-

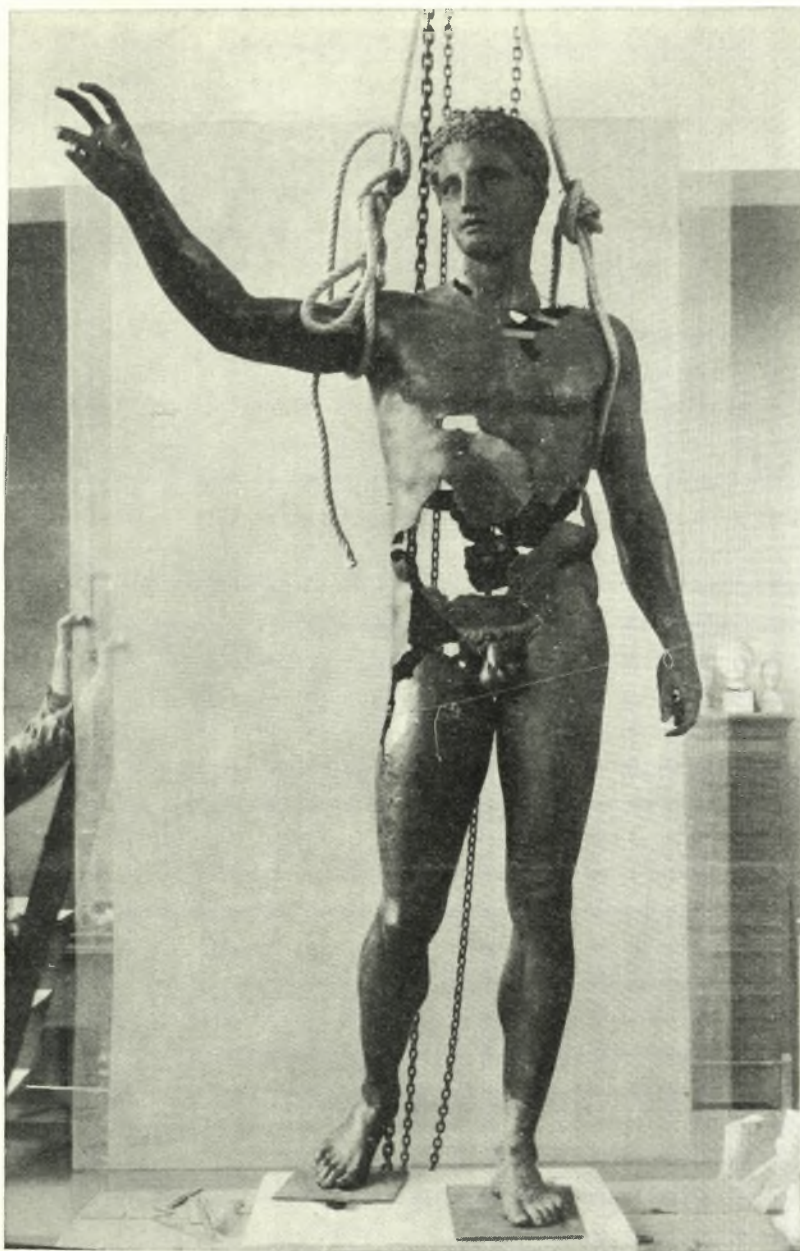
Εἰκ. 3. Τὸ σωζόμενον τμήμα τῶν ὀδόντων.

(Κατὰ σχέδιον Βασ. Ζήσης)

κουλης ἐπιμένουν ὅτι διὰ μικρᾶς στροφῆς τοῦ κάτω τμήματος θὰ προσαρμοσθῶν τὰ μέρη καλύτερα μεταξύ των καὶ ἡ στάσις θὰ γίνῃ καλυτέρα· ὁ Παναγιωτάκης λέγει ὅτι οὕτω θὰ χάσωμεν τὴν ἔμπρὸς καλὴν ἐπαφήν. Ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ Παναγιωτάκης ἔχει μᾶλλον δίκαιον (ἀνάλογοι περιπτώσεις ὑπῆρξαν καὶ εἰς ἄλλα τεμάχια τοῦ ἄνω κορμοῦ), ἐν τούτοις πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ πράγματος ἀποφασίζω μετὰ τὴν ὀρθογώνισιν τῆς ράβδου νὰ διαλύσωμεν, τήκοντες τὸν μολύβδον, καὶ τὴν ἐφετεινὴν συγκόλλησιν τῆς κνήμης. Ὁ Παναγιωτάκης δὲν ἀντιτείνει. Καθ' ὅλην τὴν συζήτησιν παρίσταται ἄφωνος παρατηρητὴς καὶ ὁ Ζήσης (τὸν καλῶ μάλιστα καὶ τὸν ἐρωτῶ ὡς χημικὸν περὶ μιᾶς ἀρχαίας συγκολλήσεως τοῦ ἄκρου ποδός καὶ μοῦ τὴν ἐπιβεβαιώνει).

Δευτέρα 23 Μαρτίου. Ὁ ὀξυγονοκολλητὴς ἐτοιμάζεται νὰ κάμῃ τὴν κάμψιν τῆς ράβδου. Ἀνησυχῶν μήπως ἡ μεγάλη θερμότης προσβάλλῃ καὶ τὸν ἀρχαῖον χαλκὸν καλῶ τὸν Ζήσιν ὡς χημικὸν καὶ τὸν ἐρωτῶ, μολοντί οἱ τεχνικοὶ μὲ βεβαιῶνουν ὅτι δὲν ὑπάρχει κίνδυνος. Ὁ Ζήσης μοῦ ἀπαντᾷ ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ ἄχρηστος. Τὸν διακόπτω λέγων αὐτῷ ὅτι δὲν τὸν ἐρωτῶ περὶ τοῦ ἀχρήστου ἢ μή, ἀλλὰ περὶ τοῦ κινδύνου καὶ περὶ τοῦ πῶς μπορούμε νὰ τὸν προλάβωμεν. Τότε δυσφορῶν μοῦ λέγει ὅτι (πλὴν τοῦ μεταλλίνου ἐλάσματος καὶ τοῦ βρεγμένου στουπιοῦ ποὺ εἶχον συστήσει οἱ τεχνικοὶ) μπορούμε νὰ μεταχειρισθῶμεν καὶ «ἀμίαντον», ὅπερ καὶ προσκομίζει ὁ ἴδιος καὶ τὸ μεταχειριζόμεθα. Ἡ κάμψις τῆς ράβδου γίνεται ὁμαλῶτατα, διαρκοῦσα

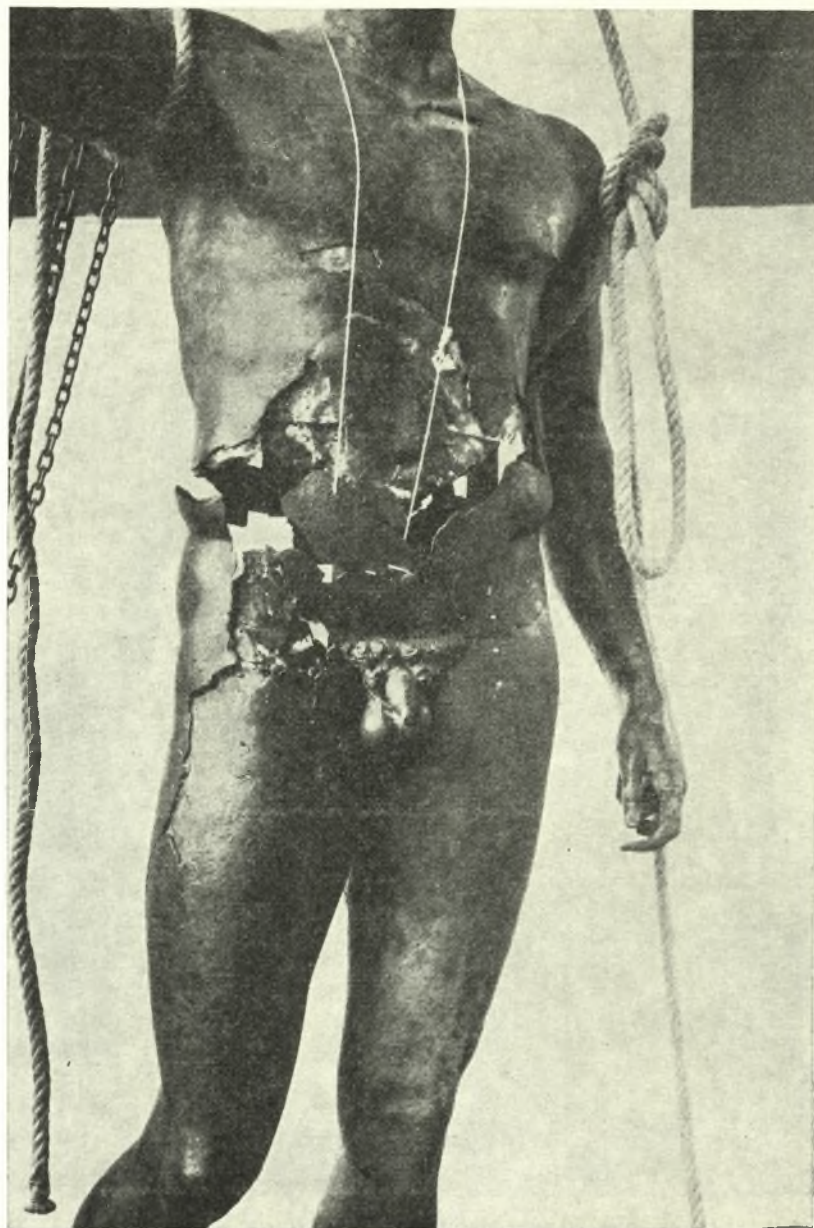
ἐλάχιστα λεπτὰ καὶ προφανῶς ἄνευ κινδύνου τοῦ ἀρχαίου χαλκοῦ. Χωροῦμεν εἴτα εἰς τὴν τῆξιν τοῦ μολύβδου ἀπὸ τὴν ἐφετεινὴν συγκόλλησιν τοῦ Παναγιωτάκη. Γίνεται

Εἰκ. 4. Μία ἐκ τῶν δοκιμαστικῶν συνδέσεων τῶν τμημάτων τοῦ Νέου τῶν Ἀντικυθήρων.

καὶ αὐτὴ ὁμαλῶς καὶ τὰ τεμάχια χωρίζονται ἐκ νέου. Δοκιμάζοντες ὅμως προχείρως νὰ ἰδοῦμεν ἂν ἐπιτυχάνεται καλυτέρα προσαρμογὴ, βλέπομεν ὅτι ἐμποδίζει τὸν χειρισμὸν τῶν τεμαχίων καὶ τὴν ἀκριβῆ τοποθέτησίν των ἢ συνέχεια τῆς σιδηρᾶς ράβδου τοῦ André ἢ εἰσχωροῦσα βαθέως εἰς τὴν κνήμην καὶ μέχρι σχεδὸν τοῦ γλουτοῦ, ἢ ὁποία

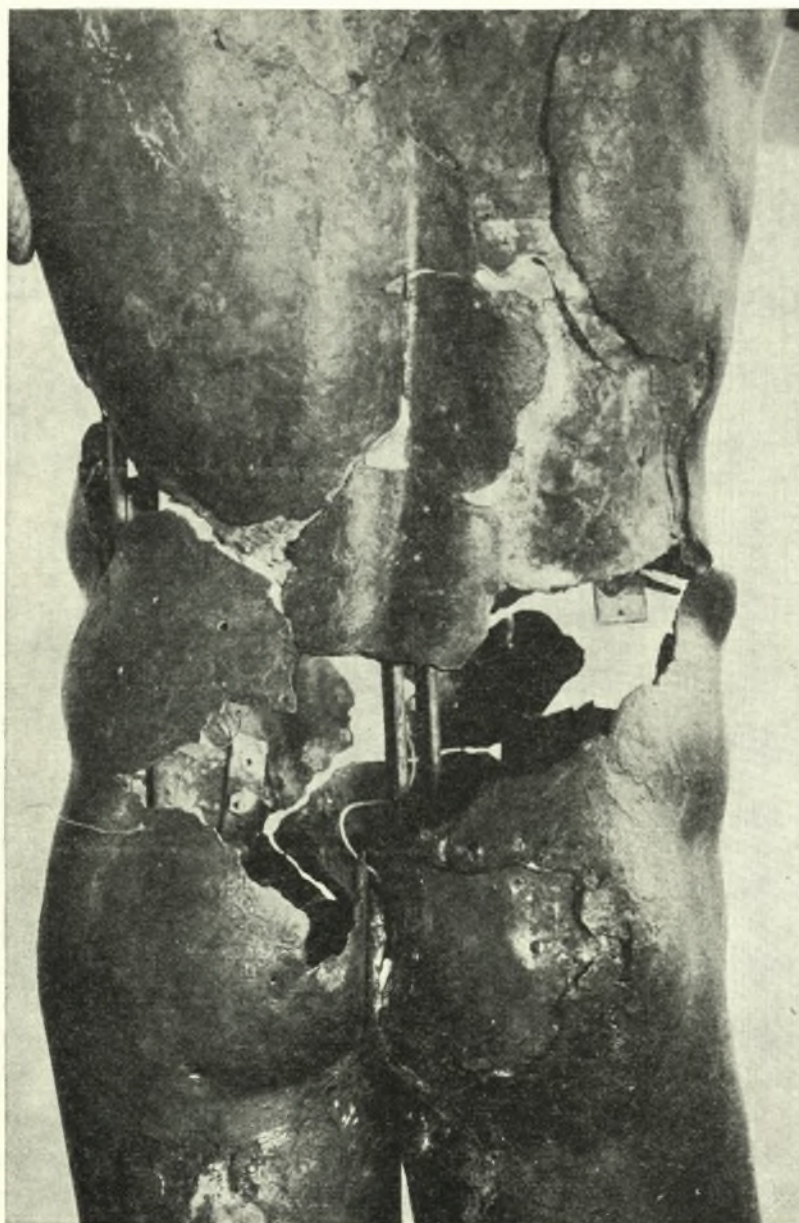
εἶναι καταφανῶς πολὺ λοξὴ ἐν σχέσει μὲ τὸν ἄξονα τοῦ ποδὸς καὶ ἄπτεται σχεδὸν τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ ποδός. Ἀποφασίζομεν κατὰ πρότασιν τοῦ Μπάκουλη καὶ Περαντινοῦ νὰ κάμψωμεν καὶ αὐτὴν αὖριον διὰ τοῦ ὀξυγονοκολλητοῦ.

Εἰκ. 5. Ἡ διαφυγὴ πρὸς τὰ ἔξω μέρη τῆς λεκάνης δυσχεραίνει τὴν σύνδεσιν τῶν δύο τμημάτων τοῦ σώματος.

Τρίτη 24 Μαρτίου. Γίνεται ἡ δι' ὀξυγόνου κάμψις τῆς ράβδου τοῦ André, ἡ ὁποία τοποθετημένη πολὺ λοξά, ἔξω τοῦ ἄξονος τοῦ ποδός καὶ πολὺ πλησίον τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τῆς κνήμης, ἐμποδίζει τὴν πλήρη ἐπαφὴν τῶν τεμαχίων τῆς κνήμης, ἐπιτρέπει

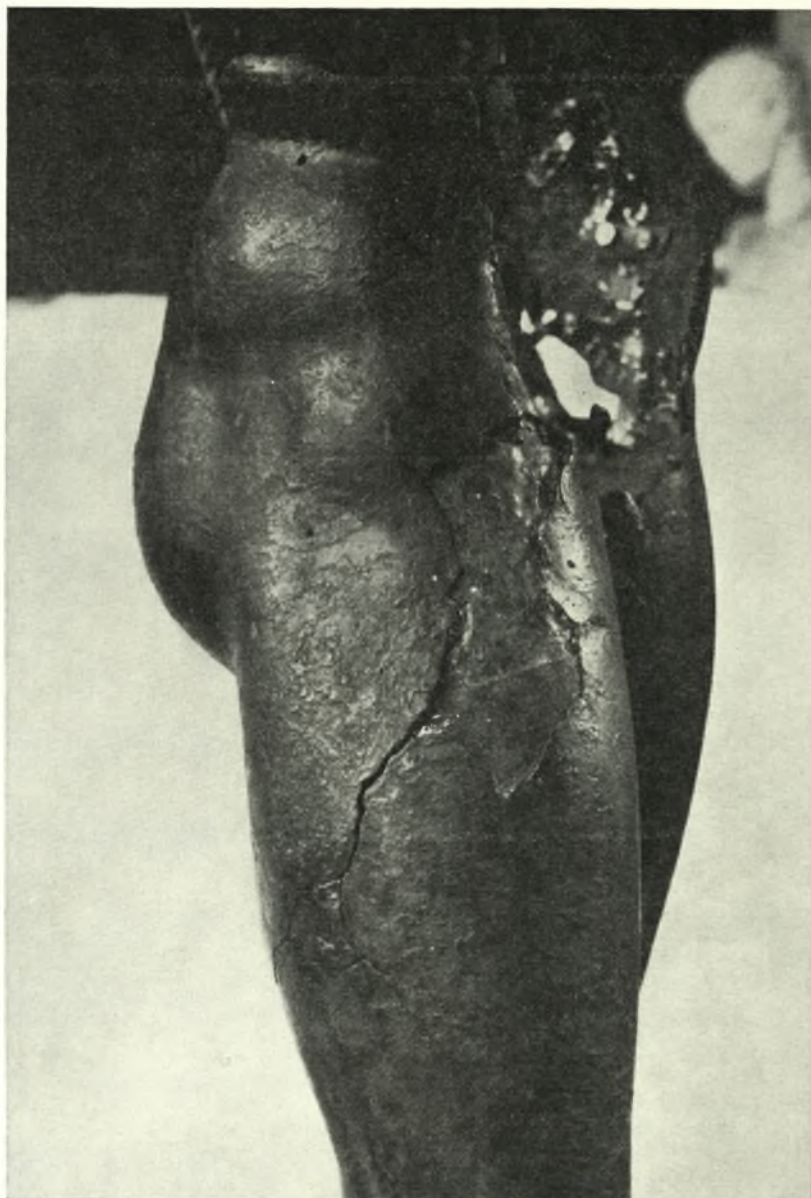
δὲ τὴν ἐπαφὴν τῶν μόνον ἐμπρός, ὥς διώρθωσεν αὐτὴν ἐφέτος ὁ Παναγιωτάκης. Ἡ κάμψις γίνεται ὁμαλῶς μέχρι τοῦ σημείου ὅπου δὲν ἐμποδίζει τὴν ἐλευθέραν μετα-

Εἰκ. 6. Ὁ ἐσωτερικὸς σκελετὸς γυμνὸς ὀπίσθεν τῆς ράχως.

τόπισιν τῶν τεμαχίων. Καὶ τότε ἐπιτυγχάνεται πλήρης ἐπαφὴ τῶν τεμαχίων ὅλων παντοῦ. Ἀποδεικνύεται λοιπὸν ὅτι εἶχε δίκαιον ὁ Μπάκουλης ὁ ὁποῖος προέβλεπε χθὲς ὅτι μὲ τὴν κάμψιν τῆς ράβδου θὰ ἐπετυγχάνομεν παντοῦ ἐπαφὴν καὶ ὅχι ὁ Παναγιωτάκης, ὁ ὁποῖος ἐφοβεῖτο ὅτι μὲ τὴν μετατόπισιν τῶν τεμαχίων θὰ ἐχάναμεν πιθανῶς

τὴν ἐπαφὴν τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἐπιτύχει ἐμπρός (καὶ ἡ ἰδική μου ἐντύπωσης ἦτο ἀπατηλή). Ὡστε ἔσφαλεν ὁ Παναγιωτάκης μὴ ἀποδώσας σημασίαν εἰς τὴν λοξὴν τοποθέτησιν τῆς ράβδου τοῦ André.

Εἰκ. 7. Ἀρχαῖαι ρωγαὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κάτω σώματος τοῦ Νέου τῶν Ἀντικυθήρων.

Κατόπιν τῆς ἐπιτυχίας ταύτης καὶ μετὰ τὴν ὀρθογώνισιν καὶ τῆς κάτω τοῦ πέλματος ράβδου ἐλπίζω ὅτι θὰ ἔχωμεν πλήρως τὴν βάσιν διὰ τὴν ὀρθὴν θέσιν τοῦ ἀριστεροῦ ποδός.

Παρασκευὴ 27 Μαρτίου. Συζητοῦμεν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρωΐας πῶς θὰ

κάμωμεν τὴν συγκόλλησιν τῶν ὀρθῶς τώρα ἐφαπτομένων τεμαχίων τῆς κνήμης : εἰς ὀρθίαν στάσιν, εἰς ἀνάστροφον ἢ εἰς πλαγίαν ; ἡ πρώτη παρουσιάζει δυσκολίας, διότι εἶναι μέγα τὸ βάρος τοῦ ἄνω μέρους τῆς κνήμης (τὸ δοκιμάζομεν προχείρως ἐξαρθῶντες ἐκ σχοινίου τῆς κνήμης)· ὁ Μπάκουλης ὑποστηρίζει τὴν τελευταίαν, ἡ ὁποία ὅμως δυσκολεύει τὸν πλήρη ἔλεγχον τῆς ἐπαφῆς τῶν τεμαχίων. Ὁ Περαντινὸς δέχεται ἀνάστροφον στάσιν (ὅπερ ἀρχῇθεν ὑποστηρίζει ὁ Παναγιωτάκης) καὶ δοκιμαστικὴν συγκόλλησιν διὰ κηροῦ. Τοῦτο καὶ ἀποφασίζομεν ὅλοι.

Σάββατον 28 Μαρτίου. Γίνεται ἡ εἰς ἀνάστροφον θέσιν τῆς κνήμης συγκόλλησις τῶν τεμαχίων της διὰ κηροῦ καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν τεμαχίων εἶναι καλή. Τὴν Δευτέραν θὰ ληφθῇ γύψινον ἐκμαγεῖον, μεθ' ὃ ἡ κνήμη θὰ δοκιμασθῇ καὶ ὀρθία, μεθ' ὃ, ἂν εἰ-μεθα ἱκανοποιημένοι, θὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν διὰ μολύβδου στερέωσιν τῶν τεμαχίων τῆς κνήμης. Παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι, ὅπως ἤδη ἐφάνη κατὰ τὴν Τρίτην καὶ ἀποδεικνύεται καὶ σήμερον μετὰ τὴν πρόχειρον διὰ κηροῦ στερέωσιν, τὰ τεμάχια καὶ πάλιν, μολονότι ἀρμόζοντα κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν θραύσεως καλῶς, παρουσιάζουν ὅπισθεν ἐν τούτοις μικρὸν χάσμα κατὰ βάθος, πολὺ μικρότερον τοῦ ἄλλοτε (μετὰ τὴν συγκόλλησιν τοῦ André, ἀλλὰ καὶ Παναγιωτάκη), πάντως ὅμως ὑπαρκτόν. Φαίνεται ὅτι καὶ τὰ τεμάχια ἔχουν κάπως στρεβλωθῇ, ἴσως μάλιστα, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὅψιν ἀρχαία συγκόλλησις διερχομένη διὰ τοῦ ἀστραγάλου πολὺ σαφῆς (τὴν ἐφωτογράφησα χθὲς ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς), ἴσως ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος νὰ ὑπῆρχε ἐδῶ κάποια βλάβη (παρατήρησις Μπάκουλη).

Δευτέρα 30 Μαρτίου. Ἀναβάλλομεν τὴν λήψιν γυψίνης φόρμας τῆς διὰ κηροῦ προχείρως στερεωθείσης κνήμης καὶ τὴν διὰ μολύβδου ὀριστικὴν στερέωσιν τῆς κνήμης, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Περαντινοῦ καὶ τοῦτο ἵνα, προχωροῦντες εἰς προσωρινὴν ἀνασυστασιν τοῦ συνόλου, ἴδωμεν ἂν ἡ κνήμη δὲν ἔχῃ ἀνάγκην διορθώσεως. Μὴ ἐπιθυμῶν καὶ ἐγὼ νὰ δεσμευθῶ ἀπὸ τοῦδε σταθερῶς εἰς οἰανδήποτε λύσιν προτιμῶ νὰ προχωρήσωμεν δοκιμαστικῶς πρὸς τὸ σύνολον ἀκολουθοῦντες πρὸς τὸ παρὸν τὰς ὑπαγορεύσεις τῶν ἀρχαίων τεμαχίων διὰ προσωρινῆς συνδέσεως ὅλων τῶν τεμαχίων.

Παρασκευὴ 10 Ἀπριλίου. Ἀφοῦ κατὰ τὰς προηγουμένας ἡμέρας (ἡ ἐργασία ἐν γένει ἔχει χαλαρωθῇ ἔνεκα τῶν ἑορτῶν) ἐδοκιμάσθη ἐπανειλημμένως νὰ προσαρμοθῇ τὸ διὰ κηροῦ συγκολλημένον ἀριστερὸν σκέλος πρὸς τὸ δεξιὸν καὶ ἀμφοτέρω πρὸς τὸ ἄνω σῶμα, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ πουθενὰ ἀπόλυτος συμφωνία, διότι παρουσιάζονται μεταξὺ τῶν διαφόρων μελῶν μικραὶ ἀγεφύρωτοι ἐσοχαὶ ἢ ἐξοχαί, ὁ Περαντινὸς ἐπανερχεται εἰς τὴν πρότασίν του νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν ἀκριβῆ ἐπαφὴν τὴν ἐπιτευχθεῖσαν εἰς τὰ τεμάχια τοῦ ἐμπροσθίου τμήματος τῆς κνήμης καὶ νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν ἐπαφὴν τοῦ ὀπισθίου τμήματος (διότι καὶ τῶν δύο ταυτοχρόνως ὀρθὴ ἐπαφὴ φαίνεται ἀδύνατος, βλ. Σάββατον 28 Μαρτίου : ἡ ὀρθὴ θέσις τῶν ἐμπροσθίων τεμαχίων ἐμποδίζει τὸ ὀπισθεν καὶ ἀντιστρόφως), ἐλπίζων ὅτι οὕτω θὰ ἀποκτήσωμεν τὴν κατ' αὐτὸν ἀναγκαίαν καὶ ἐπιθυμητὴν κλίσιν τοῦ ποδὸς πρὸς τὰ δεξιὰ (τοῦ θεατοῦ). Διὰ νὰ μὴν ἀφήσωμεν ἀδοκίμαστον καμμίαν ὁδὸν πρὸς τὴν λύσιν δέχομαι νὰ διαλύσωμεν ἐκ νέου τὴν προσωρινὴν διὰ κηροῦ συγκόλλησιν τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους καί, μὴ χρησιμοποιοῦντες προσωρινῶς τὸ ἐμποδίζον ἐμπροσθεν τεμάχιον, νὰ δοκιμάσωμεν νέαν

συγκόλλησιν με ὀρθὴν ἐπαφὴν εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς κνήμης καὶ ποῖα ἀποτελέσματα θὰ φέρῃ εἰς τὴν στάσιν τοῦ ἀριστεροῦ ποδός. Ἀρχίζει ἡ ἀποκόλλησις καὶ συγκόλλησις καὶ θὰ συνεχισθῇ αὖριον πρωΐ.

Εἰκ. 8. Ἡ μεγάλη ρωγμὴ ἐπὶ τοῦ ἄνω τμήματος τοῦ μηροῦ.

Σάββατον 11 Ἀπριλίου. Συντετέλεσθη ἡ νέα συγκόλλησις. Ἄλλ' ἀφ' ἐνὸς μὲν δὲν ἐκερδίσαμεν καμμίαν σχεδὸν διαφορὰν ὡς πρὸς τὴν στάσιν δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ σημάδια τοῦ ζυγίσματος τοῦ ἀγάλματος (ἀπὸ τῆ «σφαγῇ» τοῦ λαιμοῦ μετὸ νῆμα τῆς στάθμης) ποὺ ἐβάλαμεν χθές (φεύγομεν μόνον κάπως πρὸς τὰ πίσω).

Ἀφ' ἑτέρου ἐχάσαμεν οὕτω τὴν κατακορύφως ὀρθὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, τὴν ὁποίαν μᾶς ἔδιδεν ἡ προηγουμένη τῶν ἐμπροσθίων τεμαχίων ὀρθὴ συγκόλλησις. Ἐπειδὴ τοῦτο τὸ στοιχεῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοήσωμεν, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν

Εἰκ. 9. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ λαιμοῦ τοῦ Νέου τῶν Ἀντικυθήρων.

ἐπιτυγχάνεται καὶ διὰ τῆς νέας συγκολλήσεως μεγαλυτέρα κλίσις τοῦ σκέλους πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ θεατοῦ, ὡς ἀνέμενεν ὁ Περαντινός, ἀποφασίζω νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν προηγουμένην κατὰ τὴν ἀκριβῆ ἐπαφὴν τῶν ἐμπροσθίων τεμαχίων τῆς κνήμης ὀρθὴν συγκόλλησιν, ὅπερ θὰ γίνῃ τὴν Δευτέραν.

Δευτέρα 13 Ἀπριλίου. Γίνεται ἡ ἀνακόλλησις καὶ ἡ εἰς τὴν παλαιότεραν θέσιν ἐπαναφορὰ τῶν τεμαχίων τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους. Ἐν τῷ μεταξύ διὰ διαφόρων δοκιμῶν,

Εἰκ. 10. Τὸ πέλμα τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς ἐκ τῶν κάτω.

αἱ ὁποῖαι τώρα ἀποβλέπουν κυρίως εἰς τὴν θέσιν τοῦ δεξιοῦ σκέλους, πλέον, προσπαθοῦμεν νὰ ἐπιτύχωμεν καλὴν σχέσιν καὶ σύνδεσιν τοῦ κορμοῦ μετὰ τῶν σκελῶν.

Τετάρτη 15 Ἀπριλίου. Οἱ Μπάκουλης - Παναγιωτάκης ἔλκοντες τὸ δεξιὸν σκέλος πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις ἐπιτυγχάνουν τέλος θέσιν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται πολὺ

περισσότερον ὀπίσω τῆς μέχρι τοῦδε, διὰ τῆς ὁποίας καὶ ἐπαφῇ τῶν γλουτῶν ἐπέρχεται ἀκριβῆς καὶ σύνδεσις ἀπόλυτος τοῦ κορμοῦ μετὰ τῶν σκελῶν.

Φαίνεται ὅτι ἐπετεύχθη ἐπὶ τέλους ἡ ὀριστικὴ ὀρθὴ θέσις τῶν τεμαχίων ὅλων καὶ

Εἰκ. 11. Τὸ πέλμα τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ἐκ τῶν κάτω.

τῶν μελῶν τοῦ σώματος. Μένει μόνον νὰ δοκιμάσωμεν καὶ τὴν ἐκ νέου τοποθέτησιν τῆς κεφαλῆς διὰ νὰ ἐλέγξωμεν τὴν κίνησιν τοῦ συνόλου σώματος μέχρι καὶ τῆς κεφαλῆς καὶ νὰ διορθώσωμεν καὶ τὴν στάσιν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἄσχημα κολλημένης ὑπὸ τοῦ André.

Τρίτη 21 Ἀπριλίου. Ἐγινε κατὰ τὰς προηγουμένας ἡμέρας ἡ ἀνακόλλησις πρῶ-

τον τῆς δεξιᾶς χειρὸς κατὰ τὸν ὦμον, ὅπου ἐπετεύχθη νέα ὀρθὴ ἐπαφὴ τῆς χειρὸς πρὸς τὸν ὦμον (δι' ἑνὸς σημείου προφανῶς συνεχομένων ἀρχαίων ἐπιδιορθώσεων), οὕτω δὲ

Εἰκ. 12. Ὁ ἀρχιτεχνίτης Ἰω. Μπάκουλης, παρὰ τὸν ἀνασυσταθέντα Νέον τῶν Ἀντικυθήρων.

τὴν κρίσιν καὶ ὑπὸ ἐπιτροπῆς, ἧς νὰ μετέχη λυτον σεβασμὸν τῶν τεμαχίων καὶ οὐδένα τῆς καταστάσεώς των.

ἡ χεὶρ ἀποκτᾷ νέαν κίνησιν ἀνερχομένην καὶ ὀλίγον ὑψηλότερον. Ἐπίσης ἐπανατίθεται ἐπὶ τοῦ κορμοῦ (παρτηρεῖται καὶ πάλιν ἐλαφρὰ ἀσυμφωνία κεφαλῆς καὶ λαιμοῦ ἐμπρὸς συνεπείᾳ στρεβλώσεως ὠρισμένων τεμαχίων, ἀλλ' ὅπισθεν ἡ ἐπαφὴ εἶναι πολὺ καλὴ). Τὸ ὅλον σῶμα δοκιμάζεται προχείρως ὡς πρὸς τὴν στάσιν τῶν σκελῶν καὶ ἡ σύνδεσις κορμοῦ καὶ σκελῶν εἶναι τώρα ἐντελῶς ὁμαλή, ἡ δὲ ὅλη στάσις ἀπολύτως ἱκανοποιητικὴ.

Τετάρτη 22 Ἀπριλίου. Ἐκτελῶν παλαιάν μου σκέψιν νὰ συμβουλευθῶ καὶ ἄλλους γλύπτας ὡς πρὸς τὸ γενικὸν ἀποτέλεσμα παρακαλῶ σήμερον νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ Μουσεῖον τὸ ἀπόγευμα ὁ Καθηγητὴς κ. Σῶχος. Πράγματι ἔρχεται τὸ ἀπόγευμα μόνος, πλὴν αὐτοῦ παρόντες εἴμεθα μόνον ἐγὼ καὶ ὁ Μπάκουλης. Χωρὶς νὰ τὸν προκατάλαβω μὲ ἰδικήν μου γνώμην τὸν ἐρωτῶ ποία εἶναι ἡ ἐντύπωσίς του ἐκ τῆς στάσεως τοῦ ἀγάλματος καὶ τῆς κινήσεώς του. Μοῦ ἀπαντᾷ ὅτι ὡς γλύπτην τὸν ἱκανοποιεῖ ἀπολύτως· ἐπικυρώνει καὶ αὐτὸς ὡς ἀναγκαῖον τὸ «ζύγισμα» τοῦ ἀγάλματος μὲ τὸ νῆμα τῆς στάθμης ἀπὸ τῆ «σφαγῇ» στὴν περιφέρειαν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀστραγάλου. Ὡς πρὸς τὰς δυσκολίας εἰς τὰς λεπτομερείας τὰς ἀποδίδει καὶ αὐτὸς εἰς στρεβλώσεις, ἐπιβεβαιώνει δὲ τὰς ἐφέτος ἐπιτευχθείσας λεπτομερειακὰς σημαντικὰς βελτιώσεις ἔναντι τῆς παλαιᾶς συγκολλήσεως τοῦ André. Προτείνει πρὸς ἀποφυγὴν ἐπιρροίης εὐθύνης καὶ ὁ κ. Τόμπρος, καὶ συμβουλεύει ἀποβιασμὸν ἢ προσπάθειαν ἀποκρύψεως

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ. Ἀρχαῖαι συγκολλήσεις Ἐφήβου Ἀντικυθήρων.

Δεξιὸν σκέλος: ὀριζοντία ὑπὲρ τὸν γλουτὸν ἐκτεινομένη καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς ὀσφύος.

— κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ μηροῦ (κοντήτερα πρὸς τὸ γόνατον).

Ἀριστερὸν σκέλος: ὀριζοντία ὑπὲρ τὸν γλουτόν (συνέχεια τῆς πρώτης τοῦ δεξιοῦ).

Εἰκ. 13. Ὁ Νέος τῶν Ἀντικυθήρων, εἰς τὴν παλαιὰν ὄψιν του.

— κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ μηροῦ (ὡς καὶ εἰς τὸ δεξιόν).

— περὶ τὸ τέλος τοῦ «ταρσοῦ» τοῦ ἀριστεροῦ ποδός.

— «μπάλωμα» ἀντίθετον ἀρχόμενον ὀλίγον ἀνωτέρω τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀριστεροῦ ἀστραγάλου καὶ φθάνον μέχρι τοῦ ἀγάλματος (ὑψ. 0.14 μ., πλάτος λωρίδος 0.03 - 0.035).

— γεννητικὰ μόρια: συγκόλλησις εἰς τὴν ρίζαν τοῦ σάκκου τῶν ὄρχεων (ἀμέσως ὑπὸ τὴν ρίζαν τοῦ πέους) καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν.

Κορμός: συγκόλλησις εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ στήθους περίπου εἰς τὸ ὕψος τῶν μαστῶν (κατέρχεται ἔμπρὸς εἰς τοὺς μαστούς: ____/).

ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 18^ῃ Ἰουλίου 1953 οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι Μ. Τόμπρος καὶ Ἰ. Παππᾶς, καθηγηταὶ τῆς Γλυπτικῆς παρὰ τῇ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ Καλῶν Τεχνῶν καὶ Ἀ. Σῶχος, καθηγητὴς τῆς Γλυπτικῆς παρὰ τῇ Σχολῇ Ἀρχιτεκτόνων τοῦ Μετσοβείου Πολυτεχνείου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πρώτου ἐξ ἡμῶν συνήλθομεν εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ὑπ' ἀρ. 41796/1885/30.5.53 ἐντολῆς τοῦ Ὑπουργείου Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ καὶ ἐξητάσαμεν τὴν προσφάτως γενομένην ἐργασίαν ἐπιδιορθώσεως καὶ ἀνασυνθέσεως τοῦ χαλκίνου Ἐφήβου τῶν Ἀντικυθήρων. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης διεπιστώσαμεν, ὅτι πλεῖστα καταφανῆ σφάλματα τῆς παλαιᾶς συγκολλήσεως τοῦ *André* διωρθώθησαν καὶ τὰ τεμάχια τοῦ ἀγάλματος ἀπέκτησαν τώρα πρώτην φορὰν τὴν ὀρθὴν θέσιν των καὶ τὴν μεταξὺ των ἀλληλουχίαν, ὅσον τοῦτο ἐπετρέπετο ἐκ τῆς καταστάσεως εἰς ἣν περιῆλθον τὰ τεμάχια ἐκ τοῦ ναυαγίου, ἐπίσης δὲ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ *André* διὰ τὰ ἐπιτύχη ὅπως-ὅπως τὴν συγκόλλησιν ἐβίασε πολλὰ τεμάχια — μὲ τὴν λίμαν ἢ μὲ τὸ καλέμι. Αἱ ἐπιτευχθεῖσαι ἐκ τῆς τελευταίας ἐργασίας βελτιώσεις εἶναι σημαντικαὶ ἰδίως εἰς τὰ τεμάχια τῆς ἀριστερᾶς κνήμης, τῆς ὀσφύος, τῆς ράχεως, τῆς ὀμοπλάτης καὶ τοῦ αὐχένος, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς πρὸς τὰ γύψινα ἐκμαγεῖα τὰ ληφθέντα πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν νέων ἐργασιῶν. Τὸ σπουδαιότερον ὁμῶς εἶναι ὅτι διὰ τῆς νέας ἐργασίας, ἣ ὁποία ἐστηρίχθη εἰς τὰ ἀρχαῖα σημεῖα τῆς ἐπαφῆς τῶν πελμάτων μετὰ τῆς βάσεως καὶ εἰς τὴν ἀλληλουχίαν τῶν λοιπῶν τεμαχίων, ἀπέκτησε τώρα πρώτην φορὰν τὸ ἄγαλμα τὴν πραγματικὴν ἀρχικὴν στάσιν του καὶ κίνησίν του καὶ τὸ ἐνιαῖον τοῦ ρυθμοῦ αὐτῆς. Ἐπίσης ἐκέρδισε τὸ ἄγαλμα πάρα πολὺ ἐκ τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀδικαιολογῶν συμπληρωμάτων τοῦ *André*. Παρατηρήσαμεν ὅτι κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν κενῶν καὶ τὴν πλαστικὴν διατύπωσιν τῶν συμπληρωμάτων, ἀνάγκην προσοχῆς καὶ βελτιώσεως ἔχει τὸ περὶ τὴν ὀσφὺν καὶ ἀμέσως ἄνω τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ τμήμα. Ἐπίσης εἰς τὴν κοιλιακὴν χώραν μετὰ τὸ ὀμφαλοῦ καὶ ἥβης διεπιστώθη συνεπείᾳ φθορᾶς τῶν τεμαχίων ἔλλειψις ἐνότητος τῶν πλαστικῶν ἐπιπέδων καὶ πρέπει νὰ καταβληθῇ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἰδιαίτερα φροντίς. Ἐπίσης καθωρίσθη ἀκριβέστερον ἡ θέσις τοῦ ὀμφαλοῦ, ἣ ὁποία θὰ ὠφελήσῃ καὶ τὴν ἀκριβεστέραν τοποθέτησιν τῶν ἐπιπέδων ἐν συσχετισμῷ μὲ τὰ ὑπάρχοντα ἀρχαῖα τεμάχια. Ἐν γένει κρίνομεν τὴν νέαν ταύτην ἐργασίαν τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Μουσείου ὡς ἀπολύτως ἱκανοποιητικὴν καὶ ἀξίαν ἐπαίνου, διότι ἀπεκάλυψε τώρα πρώτην φορὰν τὰς πραγματικὰς καλλιτεχνικὰς ἀρετὰς τοῦ ἀρχαίου ἀγάλματος, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησεν οὕτω νέαν καὶ πρωτότυπον ὄψιν, πλησιεστάτην πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἀρχαίου καλλιτέχνου, διὰ τῆς πλήρους ἐναρμονίσεως τοῦ ρυθμοῦ τῶν ἄκρων καὶ τοῦ κυρίως κορμοῦ. Ὁ ἡδικημένος ὡς ἐκ τῆς παλαιᾶς συμπληρώσεως Ἐφῆβος οὗτος θὰ ἀποτελέσῃ ἐν ἐκ τῶν ὠραιότερων ἐκθεμάτων τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου καὶ θὰ προκαλέσῃ ἀσφα-

λῶς θερμὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀγαπώντων τὴν μεγάλην τέχνην, διότι διὰ πρώτην φορὰν ὁ καλλιτεχνικὸς καὶ ἐπιστημονικὸς κόσμος θὰ βλέπῃ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν δομὴν καὶ τὴν στατικὴν ἰσορροπήσιν τοῦ ἔργου, ὡς τὴν ἠθέλησεν ὁ καλλιτέχνης του, πρᾶγμα εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποτύχει ὁ *André*.

Ὑπογραφαί :

ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΠΑΠΠΑΣ

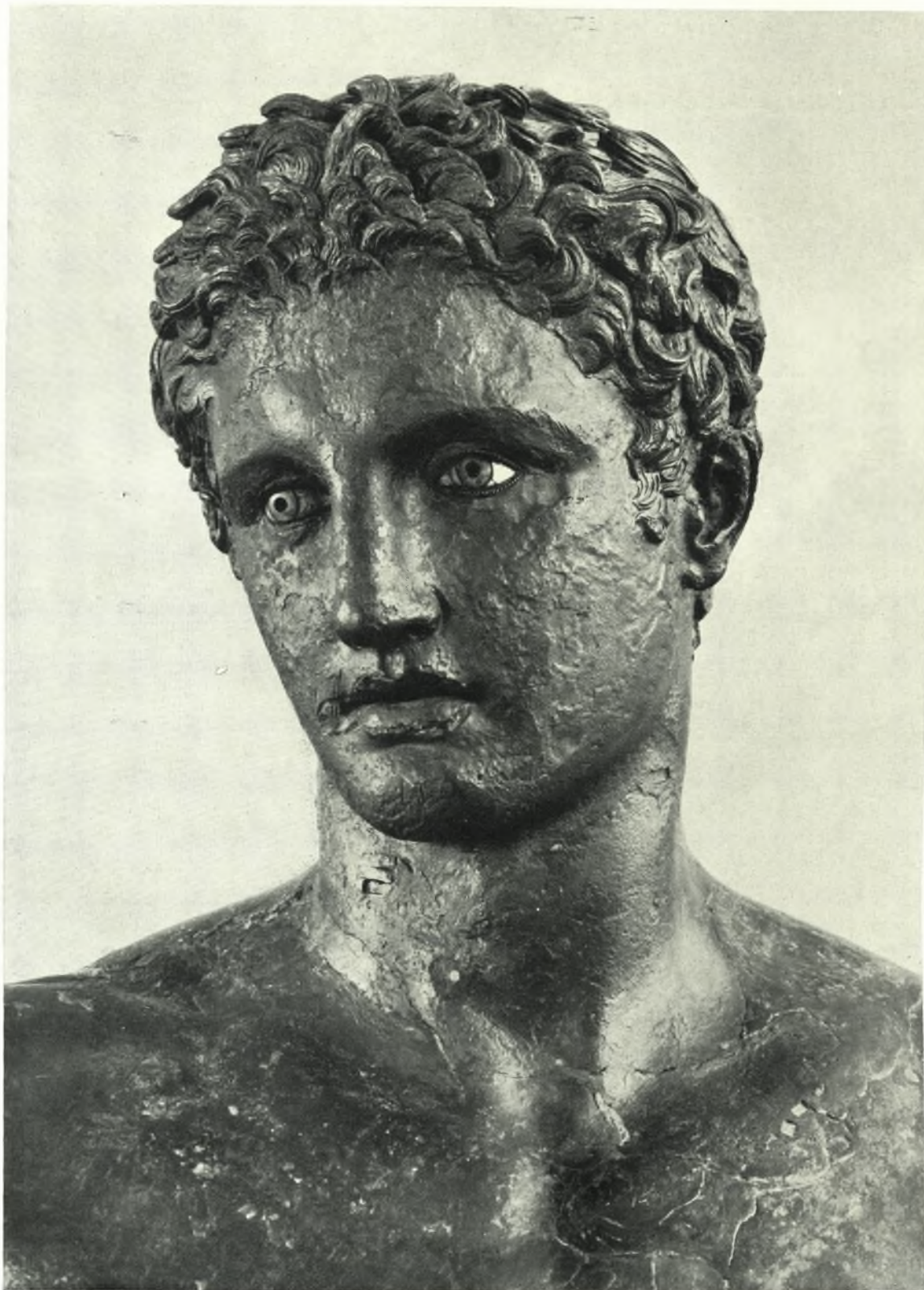
Δυσανάγνωστος μονογράφησις

(Λεῖπει ἡ ὑπογραφή τοῦ τρίτου τῶν καλλιτεχνῶν, ἀμελήσαντος προφανῶς νὰ προσέλθῃ ἵνα συνυπογράψῃ τὸ πρακτικόν)

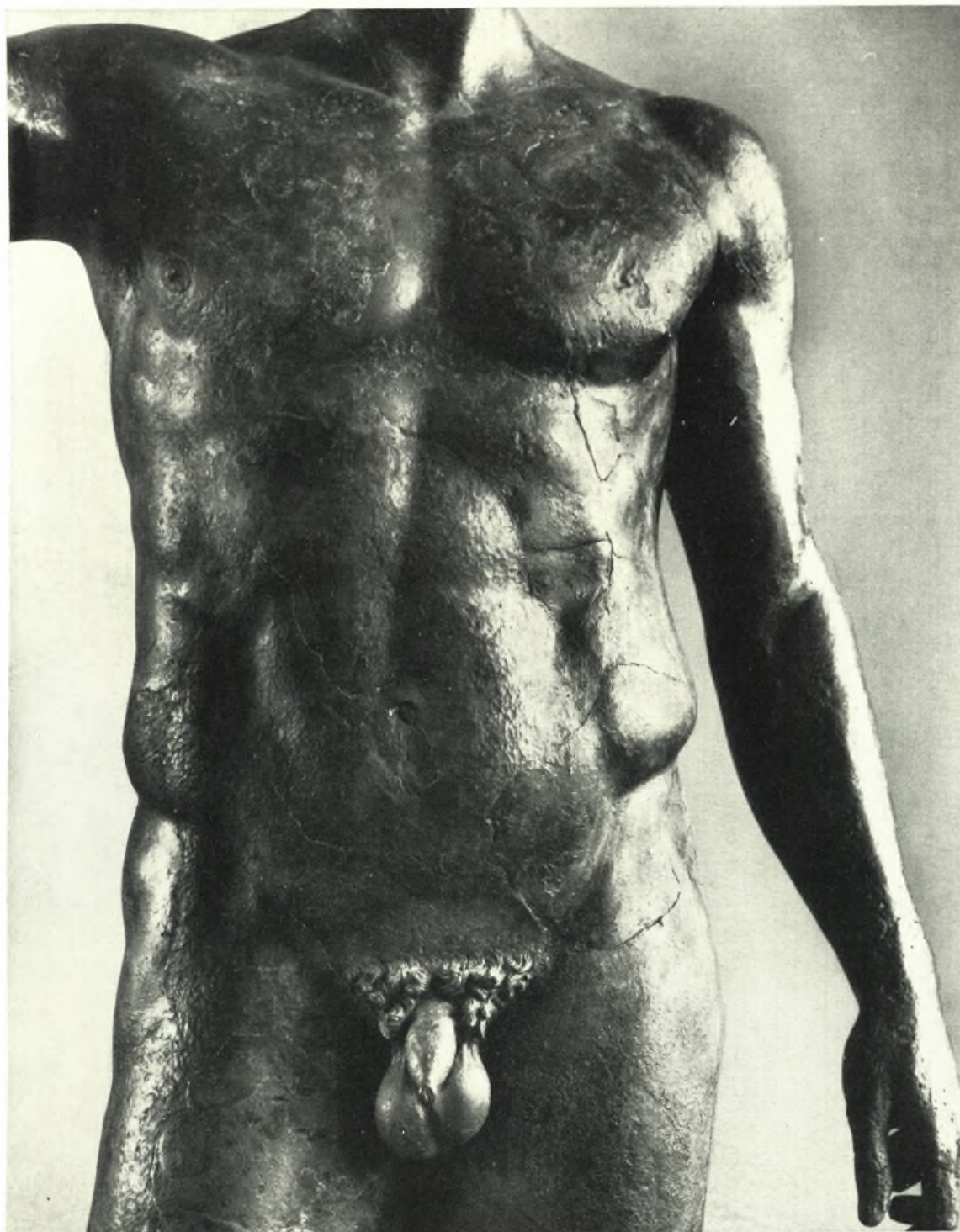
ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ

Ὁ Νέος τῶν Ἀντικυθίων μετὰ τὴν ἀνασύστασίν του.

*Η κεφαλή τοῦ Νέου τῶν Ἀντικυθήρων μετὰ τὸν καθαρισμόν.

Ὁ κορμὸς τοῦ Νέου τῶν Ἀντικυθήρων.

Ὁ Νέος τῶν Ἀντικυθήρων ὡς ἐστήθη, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνασύστασίν του, εἰς τὴν προσωρινὴν ἐκθεσὶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου (Τέλη τοῦ 1953).